

SESTRINSKI VJESTNIK: GLASILO DRUŠTVA DIPLOMIраниH SESTARA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE, 1942. – 1945.

NURSING JOURNAL: JOURNAL OF THE GRADUATE NURSES ASSOCIATION OF THE INDEPENDENT STATE OF CROATIA, 1942-1945

Sanda Franković*, Martina Čuljak**

SAŽETAK

Osnatak Škole za sestre pomoćnice u Zagrebu 1921. označio je početak profesionalizacije sestrištva u Hrvatskoj. Sestre pomoćnice ubrzo osnivaju strukovno udruženje i pokreću stručno glasilo. U prosincu 1932. izdaju prvi časopis na području tadašnje države, Vjesnik Sekcije za Savsku banovinu Jugoslavenskoga društva diplomiranih sestara pomoćnica. Izašao je samo jedan broj nakon čega u siječnju 1933. dolazi do promjene naziva časopisa u Sestrinski riječ, koja izlazi do 1940. Nakon stanke od dvije godine, 1942. počinje se izdavati Sestrinski vjestnik (dalje Sestrinski vjesnik) koji izlazi zaključno s prvim brojem časopisa 1945. Prilozi u časopisu analizirani su s obzirom na stalne i povremene rubrike kojima su pripadali ili s obzirom na teme koje su obrađivali. Prilozi su objavljeni u sedam stalnih rubrika i jednoj povremenoj. Stalne rubrike bile su: Sestre nam pišu, Iz društva, Iz uredništva, Promjene u službi kod sestara Glavnog ravnateljstva za zdravstvo, Mi čitamo, Zrnca i Sa kućnih posjeta, a povremena rubrika je Što drugi pišu. Ostali prilozi grupirani su tematski, prema sadržaju koji obrađuju, na sljedeće teme: položaj sestara u državi, sestriško zvanje, sestra kao promicatelj socijalne medicine i rad u institucijama, rad sestara na selu, zaštita žene (majke) i djeteta, bolesti i ozljede te priče iz sestriške prakse. Autori većine priloga su sestre, a priloge o bolestima i ozljedama pišu liječnici. Sestrinski vjesnik imao je nekoliko funkcija:

* Škola za medicinske sestre Mlinarska, Zagreb, Hrvatska. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1553-6225>

** Knjižnica „Andrija Štampar“, Škola narodnog zdravlja „Andrija Štampar“, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4669-9131>
Adresa za korespondenciju: Martina Čuljak, Knjižnica „Andrija Štampar“, Škola narodnog zdravlja „Andrija Štampar“, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Rockefellerova 4, 10 000 Zagreb.
E-pošta: mculjak@snz.hr

informativnu i edukativnu te promicanje profesionalne solidarnosti. Uz zapisnike Društva diplomiranih sestara pomoćnica Nezavisne Države Hrvatske od 1940. do 1945., časopis je iznimno vrijedna građa za analizu rada sestara pomoćnica toga vremena.

Ključne riječi: *Sestrinski vjestnik/vjesnik, Društvo diplomiranih sestara NDH, sestre pomoćnice, medicinske sestre, povijest sestinstva*

UVOD

Osnutak Škole za sestre pomoćnice u Zagrebu označio je početak profesionalizacije sestinstva u Hrvatskoj. Naredbom Zdravstvenog odsjeka za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje škola je osnovana 1921. radi izobrazbe stručnog osoblja za dispanzersku službu (Trgovec i Franković, 2021; Hofgräff i Franković, 2017; Dugac i Horvat, 2013). Osnutkom škole pojavilo se i veliko zanimanje među redovnicama koje su se bavile njegovom bolesnika. Njihov primitak u školu utjecao je i na prvotni nastavni plan pa je zbog njih došlo do podjele na dva smjera, bolničarski i socijalno-medicinski. Teoretska naobrazba bila je za oba smjera zajednička. Mogla su se završiti oba smjera, uz dopunu naobrazbe za predmete koje učenica nije slušala na svojem smjeru. U kasnijoj reformi programa došlo je do razdvajanja školovanja sestara i bolničarskog osoblja, što je vidljivo u smanjenju duljine obrazovanja za bolničarski program. Treba spomenuti da se termin sestra bolničarka u tadašnjem kontekstu ne koristi u smislu pomoćnoga zdravstvenog osoblja, nego kao smjer koji obrazuje sestre za rad u bolnici (Hofgräff i Franković, 2017). Nakon 1945. škola mijenja naziv u Škola za medicinske sestre, a naziv sestra pomoćnica promijenjen je u medicinska sestra (Gazzari i Vitez, 2021).

S razvojem nove struke javila se potreba da se sestre pomoćnice organiziraju u strukovno udruženje na tragu zemalja koje su to učinile nakon osnutka svojih prvih škola. Za sada nije pronađen dokument koji bi svjedočio o točnom datumu osnutka Organizacije diplomiranih sestara Škole za sestre u Zagrebu, kao prvoga strukovnog društva, ali iz dva dostupna dokumenta može se zaključiti da su sestre počele raspravu o osnivanju svoje strukovne organizacije između 1927. i 1928. (Društvo diplomiranih sestara pomoćnica, 1939; Nell, 1971). Izmjenom naziva države, Organizacija diplomiranih sestara Škole za sestre u Zagrebu mijenja naziv i udružuje se s postojećim društvima u Ljubljani i Beogradu kako bi ostvarila uvjete za članstvo u Međunarodnom vijeću medicinskih sestara (eng. *International Council of Nursing*, ICN). Jugoslavenski savez sestrinskih društava osnovan je 6. lipnja 1929. u Zagrebu i iste godine primljen je u članstvo ICN-a. Savez vjerojatno mijenja naziv i organizacijsku strukturu na prvom kongresu koji je 1930. održan u Beogradu. Dolazi do promjene imena u Jugoslavensko

društvo diplomiranih sestara (JDDS) koje je sastavljeno od sekcija prema formiranim banovinama. Sekcija na području Savske banovine do 1934. se naziva Sekcija Zagreb, a ime mijenja na 4. godišnjoj skupštini JDDS-a u Beogradu 20. svibnja 1934. u Sekciju za Savsku banovinu i ono ostaje nepromijenjeno sve do političkih promjena u Kraljevini Jugoslaviji kada se osniva Banovina Hrvatska. Sestre na području novoosnovane banovine pokreću 18. kolovoza 1940. samostalno Društvo diplomiranih sestara pomoćnica Banovine Hrvatske (Franković, Abou Aldan i Ostojčić, 2020).

Nedugo zatim, 10. travnja 1941., osniva se Nezavisna Država Hrvatska i sestre na prvoj plenarnoj sjednici Društva diplomiranih sestara pomoćnica, 9. svibnja 1941., donose odluku o promjeni naziva u Društvo diplomiranih sestara pomoćnica Nezavisne Države Hrvatske (u daljnjem tekstu: Društvo).

IZDAVAČKA DJELATNOST

Sestre su vjerojatno od samog osnutka svojega društva vodile raspravu o nužnosti pokretanja stručnoga glasila, ali je taj pothvat iziskivao znatna sredstva i velik osobni trud.

Zagrebačke sestre u prosincu 1932. izdaju prvi časopis na području tadašnje države, *Vjesnik Sekcije za Savsku banovinu Jugoslavenskoga društva diplomiranih sestara pomoćnica* (Dugac, 2015; Hofgräff & Franković, 2017). Izašao je samo jedan broj *Vjesnika*, nakon čega u siječnju 1933. počinje izlaziti časopis *Sestrinska riječ*. Na godišnjoj skupštini u Ljubljani vjerojatno je dogovorena promjena naziva časopisa kako bi postao službeno glasilo JDDS-a. Za izdavača *Sestrinske riječi* u prvom broju iz 1933. navodi se Jugoslavensko društvo diplomiranih sestara pomoćnica, sekcija Zagreb. U sljedećim brojevima navodi se da je to Jugoslavensko društvo diplomiranih sestara u Zagrebu. U brojevima iz 1937. izdavač je JDDS Sekcija za Savsku banovinu, a od 1938. za izdavača se navodi samo JDDS, što ostaje do 1940. kada list prestaje izlaziti. *Sestrinska riječ* tiskana je u tiskari Škole narodnog zdravlja u Zagrebu. Urednica časopisa u svim godinama njegova izlaženja bila je Lujza Janović Wagner (Franković, Abou Aldan i Ostojčić, 2020; Grković-Janović, 2015).

Turbulentni događaji početka Drugoga svjetskog rata na dvije će godine prekinuti izdavačku djelatnost sestara pomoćnica da bi *Sestrinski vjesnik* 1942. ponovno počeo izlaziti (Franković, 2021).

Polazište za izradu ovog rada bio je *Sestrinski vjesnik* i zapisnici Društva diplomiranih sestara pomoćnica Nezavisne Države Hrvatske. Rekonstrukcija podataka temeljila se na arhivskim fondovima i zbirkama Državnog arhiva

u Zagrebu (DAZG)¹, kao i fondu knjižnice Škole narodnog zdravlja *Andrija Štampar*² te fondu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu³. Prvi broj *Vjesnika* iz 1945. nigdje nije pronađen. Dodatno je korištena do sada objavljena literatura o toj temi. Prilozi u časopisu analizirani su s obzirom na stalne i povremene rubrike kojima su pripadali ili s obzirom na teme koje su obrađivali. Autori priloga kategorizirani su s obzirom na pripadnost određenoj profesiji i s obzirom na sudjelovanje u uredništvu časopisa. Časopis je izlazio pune tri godine, počevši s brojem siječanj-veljača 1942., zaključno s brojem siječanj-veljača-ožujak 1945. U prvom i drugom godištu objavljeno je šest dvomjesečnika (dvobroja), u trećem godištu pet brojeva, tri dvomjesečnika i dva tromjesečnika (trobroja), a u četvrtom godištu jedan trobroj o kojem se može zaključiti jedino na temelju izdanog računa. Časopis je izdavalo Društvo sa sjedištem u Tomašićevoj 12 u Zagrebu. Veličina korica časopisa u prvom godištu bila je 15,5 x 23 cm, a u drugom i trećem 20 x 29 cm.

Odgovorna urednica od prvog broja do broja srpanj-kolovoz 1943. bila je sestra Marija Weigand. Za broj rujan-listopad 1943. urednik/ca se ne navodi, a od broja studeni-prosinac 1943. do zadnjeg broja 1944. urednica je bila sestra Anica Kačečnik (Slika 1.). U *Vjesniku* ne nalazimo popise članova uredništva, ali te podatke nalazimo u zapisnicima održanih sastanaka Društva.

Na odborskoj sjednici Društva održanoj 17. studenoga 1941. (Društvo diplomiranih sestara pomoćnica, 1941) izabran je redakcijski odbor koji su sačinjavale: Marija Weigand, Agneta (Neta) Dumenčić, Darinka Kopani, Harbić⁴, Katica Brusić, Mihaela Terzić i Anka Radmilović.

Na plenarnoj sjednici održanoj 7. listopada 1943. (Društvo diplomiranih sestara pomoćnica, 1943) za članove redakcijskog odbora predlažu se: Anica Kačečnik – glavna urednica, Borislava Remžgar – blagajnica te Nada Čubelić, Štefica Primorac, Branka Volarić, Franja Šteffl, Slava Harbić, Friderika Joštl, Marija Tomić i Stojanka Petrović.

Sastav redakcijskog odbora mijenja se na sjednici održanoj 8. kolovoza 1944. (Društvo diplomiranih sestara pomoćnica, 1944) jer sestre Petrović i Primorac nisu više mogle sudjelovati u uređivanju lista te se umjesto njih imenuju sestre Šiber i Josipa Alić.

¹ Knjižnica Državnog arhiva u Zagrebu ne posjeduje brojeve 1-2 1942., 1-2 1944. te trobroj iz 1945.

² Knjižnica Škole narodnog zdravlja *Andrija Štampar* ne posjeduje brojeve 5-6, 9-10, 11-12 1942., 9-10 1943., 1-2, 3-4 5-6 1944. te trobroj iz 1945.

³ Nacionalna i sveučilišna knjižnica posjeduju sve brojeve *Sestrinskog vjesnika*, osim trobroja iz 1945.

⁴ Za Harbić u zapisniku nije navedeno ime, stoga se ne zna je li riječ o Slavi ili Nadi.

Slika 1. Anica Kačević (Zbirka personalija, Službenički list Anice Kačević, HR/ HDA/890)

Sva tri godišta časopisa tiskala je Matica hrvatskih akademičara sa sjedištem u Ilici 54, a za tiskaru je bio odgovoran Stanislav Janzon iz Kustošije, Vatrogasne stuba 8. Godišnja pretplata na *Sestrinski vjesnik* rasla je iz godine u godinu, tako je za 1942. iznosila 50 kuna, za 1943. 100 kuna, a za 1944. godinu 200 kuna. Najavljena pretplata za 1945. iznosila je 1000 kuna, ali je izdavanje časopisa u međuvremenu obustavljeno.

U časopisu nigdje nije naveden broj otisnutih primjeraka, ali na računima izdanim za uslugu tiskanja zadnjeg broja u 1944. godini, kao i prvog trobroja u 1945, vidljivo je da je otisnuto 700 primjeraka (Slika 2.).

Iako nije nađen nijedan broj *Sestrinskog vjesnika* iz 1945., prema izdanom računu koji je ovjeren kao plaćen vidljivo je da je otisnut prvi trobroj za tu godinu. Račun je izdan 5. svibnja 1945. te se može samo pretpostaviti da časopis nije distribuiran zbog sloma NDH.

Slika 2. Račun za zadnji broj *Sestrinskog vjesnika* u 1944. godini (Društvo diplomiranih sestara pomoćnica, HR-DAZG-755 sig 8-13).

ANALIZA PRILOGA SESTRINSKOG VJESNIKA

Analiza priloga prema rubrikama

Prilozi *Sestrinskog vjesnika* objavljeni su u sedam stalnih rubrika, od kojih su četiri formirane u prvom godištu, jedna u drugom i dvije u trećem. Jedna povremena rubrika javlja se u drugom godištu i nastavlja u trećem.

U prvom godištu izlaženja časopisa definiraju se tri stalne rubrike koje više neće mijenjati naziv: „Sestre nam pišu“, „Iz društva“ i „Iz uredništva“. I rubrika „Napredovanja“ javlja se od prvog broja prvoga godišta, ali od trećeg broja istoga godišta mijenja naziv u „Promjene u službi kod sestara Ministarstva zdravstva“. U zadnjem broju 1942. ta rubrika ponovno mijenja naziv u „Promjene u službi kod sestara Glavnog ravnateljstva za zdravstvo“. Sve te rubrike ostaju aktivne do kraja izlaženja časopisa. Rubrika „Mi čitamo“ javlja se od broja 9-10, 1943. i redovita je do kraja izlaženja časopisa. Od drugoga godišta javlja se redovna rubrika „Zdravstvena zrnca“, poslije samo „Zrnca“, te od broja 3-4 zadnjega godišta redovna rubrika „Sa kućnih posjeta“. Obje su aktivne do kraja izlaženja časopisa. Kao povremena u drugom godištu pojavljuje se rubrika „Kako drugi pišu o nama“, poslije nazvana „Što drugi pišu“.

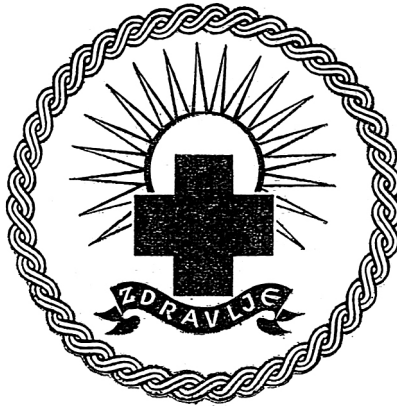
Prilozi izvan tih rubrika raspoređeni su prema temama koje obrađuju, a koje se mogu sadržajno svrstati u sljedeće teme: položaj sestara u državi, sestrijsko zvanje, sestra kao promotor socijalne medicine i rad u institucijama,

rad sestara na selu, zaštita žene (majke) i djeteta, bolesti i ozljede i priče iz sestrinske prakse.

Rubrike

„Sestre nam pišu“ rubrika je u kojoj uredništvo želi komunicirati i izgrađivati prisan odnos sa sestrama iz raznih hrvatskih krajeva u njihovu svakodnevnom radu. Sestre ovdje u kratkim pismima iznose probleme s kojima se susreću na poslu, mole za premještaj, zatim obavještavaju uredništvo da su primale časopis ili dobile traženu odoru, pitaju za savjete vezano uz posao ili privatni život, raspituju se kada su ispiti, javljaju da su položile ispite i sl. Prema njihovim reakcijama i zahvalama u idućim brojevima, očito je da dobivaju odgovore od uredništva te da je komunikacija vrlo uspješna. Nerijetko sestre postavljaju pitanja i traže savjete kome se obratiti vezano uz konkretan problem neke obitelji, problem napuštenog djeteta ili smrti roditelja. Pisma sestara često završavaju mislima o ljepoti, širini i humanosti sestrinskog poziva, bez obzira na silne teškoće kojima je izloženo.

Rubrika „Iz društva“ donosi vijesti iz Društva kao što je npr. primitak nove odore za gradske sestre pomoćnice, mogućnosti posuđivanja knjiga u sestrinskoj knjižnici koja se nalazi u Središtu sestara pomoćnica, obavijest o svečanosti dodjele diploma sestrama i dr. U toj rubrici saznajemo koje su sestre nedavno rodile, a koje su se vjenčale. Saznajemo tko su članovi ispitnog povjerenstva za polaganje državnoga stručnog ispita za činovnike u državnoj službi te informaciju o novčanoj pomoći koju je *Vjesnik* primio od Ministarstva zdravstva. U broju svibanj-lipanj 1943. doznajemo koje su sestre pomoćnice preboljele pjegavi tifus (pjegavac). Ovdje se također sestre poziva na suradnju u Hrvatski crveni križ (u daljnjem tekstu HCK). Iz izvještaja sa sjednice Društva održane 30. lipnja 1943., koji je u cijelosti tiskan u *Vjesniku*, saznajemo da je upisnina iznosila 10 kuna, koliko i mjesečna članarina. Također saznajemo od koga je sve uredništvo dobilo darove i u kojem iznosu. Pitanje novog znaka (značke) za sestre pomoćnice postavlja se upravo u ovoj rubrici te u zadnjem broju trećega godišta doznajemo da je napokon donesena odluka o izgledu nove sestrinske značke. U konačnici nova značka nikada nije realizirana (Slika 3.). Značka je trebala biti izrađena u srebru, križ je simbol spremnosti pomaganja bližnjemu, sunce je simbol života, zdravlja i vedrine, a riječ zdravlje ispod križa podcrtava i objedinjuje navedene simbole. Značka je uokvirena hrvatskim pleterom.

Slika 3. Otisak značke sestara pomoćnica iz 1944.
(Nova značka. *Sestrinski vjestnik*, 3(10-12), 14-15.)

„Iz uredništva“ je rubrika u kojoj se sestre poziva na suradnju u časopisu svojim priložima, potiče ih se na raznolikost tema o kojima mogu pisati, npr. o suradnji sa župnikom i s učiteljem u sredini u kojoj djeluju ili o svojim uspjesima i neuspjesima, iz kojih se uvijek neizbježno uči. Iz te rubrike saznajemo da sve sestre pomoćnice dobivaju primjerak časopisa iako sve ne plaćaju pretplatu. One koje ne plaćaju poziva se na plaćanje pretplate, a u jednom ih se broju *Vjesnika* čak proziva imenom i prezimenom. Saznajemo i tko su pretplatnici izvan sestriinskog zvanja – liječnici, činovnici, primalje te ravnatelj i djelatnici HCK-a. Objavljena su i pravila o polaganju državnoga stručnog ispita za sestre pomoćnice. U zadnjem broju 1942. najavljuje se povećanje pretplate s 50 na 100 kuna i detaljno izvješćuje o primitcima i izdancima vezano uz časopis. U zadnjem broju 1943., uz financijsko izvješće, najavljuje se povećanje pretplate na 200 kuna, a u zadnjem broju 1944. najavljuje se pretplata za 1945. godinu u iznosu od 1000 kuna. Ispravci vezani uz prethodne članke također se evidentiraju u ovoj rubrici.

Rubrika „Promjene u službi“ prati promjene u službi sestara pomoćnica, imenovanja u određen činovnički razred, premještanja, promaknuća u više činovničke razrede, zahvale na radu te otkaze. Sestre se premještaju zbog potrebe službe ili na osobnu molbu.

Rubrika „Mi čitamo“ donosi osvrte na popularne i stručne knjige jer, kako navodi autorica svih priloga potpisana kao sestra M.K., punim imenom i prezimenom Marija König: „Nije nam svima moguće pročitati tolika liepa, poučna i stručna djela naših poznatih književnika i stručnjaka, a koliko ima stvari, koje je tako potrebno da ih upoznamo...“ (König, 1943a). Sestra König piše kratke i informativne osvrte na knjige i pritom nastoji zainteresirati potencijalne čita-

telje za njih. Rubrika donosi osvrtne na sljedeće knjige: Andrea Majocchi *Život kirurga*, Zagreb, 1943., Velimir Deželić *Divlji oganj*, Zagreb, 1943., knjige Mare Švel Gamiršek *Šuma i šokci*, Zagreb, 1940., *Portreti nepoznatih žena*, Zagreb, 1942. i *Hrast*, Zagreb, 1942., Lucio D'Ambra *Život u dvoje*, Zagreb, 1943., Vladimir Bazala *Poviestni razvoj medicine u hrvatskim zemljama*, Zagreb, 1943., Trygve Gulbrassen *I vječno pjevaju šume*, Zagreb, 1944., Dr. Louis Bisch *Jesmo li neurastenici*, Zagreb, 1944.

U rubrici „Kako drugi pišu o nama“, poslije „Što drugi pišu“, otisnuti su cijeli članci ili dijelovi članaka koji govore o radu sestara iz drugih novina i časopisa kao što su *Nova Hrvatska* i *Hrvatski narod*. Članci su najčešće pohvale radu i naporima sestara u raznim segmentima društva, kao što je npr. njihov trud u redovnom održavanju tečajeva „Majka i dijete“ i sl.

Rubrika „Zdravstvena zrnca“, poslije „Zrnca“, donosi poruke i citate značajnih ljudi toga vremena poput Rudolfa Virchowa, njemačkog patologa i jednog od utemeljitelja socijalne medicine, Andrea Majocchia, talijanskog kirurga, te Alexisa Carrela, francuskog kirurga i biologa, koji je 1912. dobio Nobelovu nagradu iz područja fiziologije ili medicine. Njihovi citati promiču zdravlje i zdravstveno-prosvjetnim porukama propagiraju socijalnu medicinu. Uz tjedan majke i djeteta u broju 5-6, 1944. tu pronalazimo misli o snazi i ljepoti majčinstva. Može se pretpostaviti da je citate birala sestra Marija König koja je uređivala rubriku „Mi čitamo“, s obzirom na to da su određeni citati u „Zrncima“ odabrani iz recenziranih knjiga te rubrike.

U rubrici „Sa kućnih posjeta“ priloge pišu sestre Neva Šiler, Branka Čebuhar, Amalija Nikšić, Jelka Wydra i sestra Š. G. One donose priče o nepri-mjerenom tretiranju male djece, tragedijama koje zadese djecu nakon smrti roditelja, tuberkuloznim bolesnicima i neizmjernom siromaštvu i bijedi koje često zatiču u kućnim posjetama. Zbog takvih tragičnih događaja i sudbina, sestra pomoćnica je ona koja ublažava patnje i pronalazi rješenja.

Analiza priloga prema temama

Unutar tematike o položaju sestara u državi nalaze se prilozi o statusu i položaju sestara pomoćnica u državnoj službi. Uredništvo izražava zadovoljstvo uredbama koje je država donijela vezano uz položaj sestara kao državnih činovnica. Njihov je status uređen kod Središnjice osiguranika, Ministarstvo zdravstva i novi ministar ih podržavaju i priznata im je kvalifikacija potpune srednje škole. Godine 1935. ukinut je doplatak sestrama, tzv. hranarina, koji su primale kao dodatak zbog izloženosti zarazama. Država je naredbom od 1. siječnja 1943. odredila posebne doplatke te su sestre dobivale mjesečni iznos

od 800 ili 600 kuna, ovisno o radnome mjestu. Uz njih su doplatk dobivali i njegovatelji, zdravstveni pomoćnici, raskužitelji i podvornici u zdravstvenoj službi (Uredništvo, 1943). Nalazimo i podatak da je Ministarstvo zdravstva osiguralo sestrama sredstva za službena radna odijela. Prilozi u okviru te teme većinom su objavljeni u prvom godištu izlaženja časopisa.

Sestrinsko zvanje česta je tema urednica časopisa. U uvodniku glavne urednice u prvom broju 1942. ističe se želja da časopis donosi informacije o sestriškom pozivu, njegovoj veličini, značenju i ljepoti, o školovanju sestara, kao i o važnosti sestrišne službe za državu. Prvi broj donosi i prijepis članka *Nekoliko riječi o sestriškom zvanju i zaštiti djece iz Sestriške riječi* (1933), čiji je autor osnivač Gradškoga dječjeg doma dr. Žiga Švarc. I tu se ističe neizostavna i važna uloga sestara kada je riječ o zaštiti djece (Švarc, 1942). U prvom godištu slijede motivirajući prilozi o ljepoti i dostojanstvu sestriškog poziva, poput onoga sestre Mubere Karabegović *Moje zvanje* (1942) te sestre Marije König *U školi ideala i Zvanje iz ideala* u drugom godištu. Od sestre se očekuje da bude idealna, a to znači savjesna, marljiva, inteligentna i karakterni. Istodobno, treba biti puna ljubavi, žrtve, nježnosti i altruizma. Njezina modra figura svojim djelovanjem izvršava kulturni i socijalni zahvat u ljudskoj zajednici (König, 1943b; König, 1943c). Prilog sestre Dorotee Ladašić *Tiha veličina* donosi lik sestre pomoćnice, nadstojnice ženskoga đaćkog doma u kojem se ona susreće s mnogo prepreka imajući na brizi više od 100 učenica. U ustanovi nije dočekana blagonaklono, ali je svojom upornošću, nježnosti, izdržljivosti, dostojanstvom i zadržljivoćom voljom zaslužila poštovanje (Ladašić, 1944a).⁵ Glavna urednica Marija Weigand piše prilog pod nazivom *Važnost vanjskog izgleda sestre* u kojem govori da sestra mora ostavljati skladan dojam i odražavati urednost, čistoću i zdravlje (Weigand, 1942). Ipak, ono najvažnije izraz je sestrišna lica koje ne smije odražavati sumnju ili beznadnost, već utjehu i nadu, čak i u najgorim trenucima. Sestra König u prilogu *Sestriško prijateljstvo*, uz općenit uvod o prijateljstvu, ističe kako su sestre zbog svog posla upućene jedna na drugu te je iskreno prijateljstvo među njima prirodno i poticajno za rad (König, 1944a).

Slijedi niz članaka vezano uz promjenu naziva sestre pomoćnice. Taj naziv već u međuratnom razdoblju postaje sve neprikladniji jer ne odgovara njihovom statusu, edukaciji i djelokrugu rada. Posebice ih je smetalo to što se njihov naziv često miješao s drugim bolničkim osobljem, koje nije imalo istu edukaciju kao one (Dugac, 2015). To je pitanje bilo aktualno još od 1933. kada se o njemu raspravljalo u *Sestriškoj riječi*, no i dalje ostaje bez odgovora. O *promjeni naziva*

⁵ Žena u svjetlo-plavoj haljini i bijeloj pregači postala je pojam nepatvorene dobrote i razumievanja (Ladašić, 1944a).

sestra pomoćnica prilog je sestre Anke Melešu kojem se izražava želja sestara za promjenom njihova naziva, artikulirana na plenarnoj sjednici Društva održanoj 7. studenoga 1943. Problem dotadašnjeg naziva krije se u njegovoj zlorabi od strane njegovateljica, maserki i sl. Za razliku od njih, dobrovoljne bolničarke koje su završile tečaj u HCK-u na taj naziv imaju barem djelomično pravo, ali se ipak tečaj u trajanju od nekoliko mjeseci ne može usporediti s trogodišnjim školovanjem. Zbog svega toga naziv „sestra pomoćnica“ više nije primjeren jer jasno ne određuje ni stupanj obrazovanja ni djelokrug rada. Zbog primarne uloge sestre kao zdravstvenog prosvjetitelja autorica predlaže novi naziv – „sestra-zdravstvena učiteljica“, s tim da bi se službeno upotrebljavao samo naziv „zdravstvena učiteljica“ (Meleš, 1943a). Prilog *Zdravstvena učiteljica*, autorice Marije König, također problematizira naziv „sestra pomoćnica“. Smatra da bi se dužnosti i prava sestara morale urediti pravilnikom koji će, između ostalog, utvrditi i samostalnost u određenom djelokrugu rada. Također predlaže novi naziv za sestre, „zdravstvena učiteljica“, čiji bi rad bio usmjeren na zdravstvenu pouku širokih narodnih masa, suzbijanje socijalnih bolesti, zdravstvenu zaštitu djece i odraslih, osobito na selu gdje je takav rad i najpotrebniji. To bi zahtijevalo i reformu naobrazbe sestara čije bi se školovanje trebalo produžiti s tri na četiri godine, a morao bi se povećati i broj škola kako bi se obrazovalo što više toga prijeko potrebnog kadra (König, 1944b). Sestra Anica Kačević u prilogu *O našem nazivu sestra pomoćnica* navodi tri najvažnije grane sestrinskog rada: društveno-zdravstveni rad u bolnicama i rad u ambulancama te ističe da je u radu sestre temeljno upravo poučavanje ljudi. Priznaje da naziv sestra ulijeva povjerenje te da je „liep i bratski nježan“, ali da bi ga ipak trebalo upotpuniti te poziva sestre da slobodno daju svoje prijedloge (Kačević, 1943a).

O sestrinskom pozivu u kontekstu narodnog prosvjetitelja i promicatelja socijalne medicine govori prilog sestre Anke Mele *Uloga sestre u suvremenom zdravstvenom životu naroda*. Donosi čak termin „društveno zdravstvo“ kao plod novog i naprednog shvaćanja uloge medicine, a time i zdravstvenih djelatnika (Meleš, 1944). Prilog Anice Kačević *Sestra pomoćnica kao društveni radnik* nastavlja se na niz članaka o sestri kao promicatelju zdravlja unutar državne službe te donosi rezultate sestrinskog rada u toj službi. Članak prenosi sadržaj emisije koja je 22. studenoga održana na Državnoj krugovalnoj postaji (Kačević, 1944). Prilog iste sestre *Potreban rad i briga za sestrinstvo* potiče sestre da traže imenovanja i promaknuća u državnoj službi te ih upućuje u postupak za njihovo traženje (Kačević, 1942c), a njezin prilog *Iz temeljnih načela pri radu svake sestre* upoznaje nas s 12 temeljnih načela kojih se sestra treba pridržavati kada dođe u novu sredinu (Kačević, 1942a). Sestra Agneta Dumenčić u prilogu *Porazni brojidbeni*

podaci u sestrijskom zvanju donosi podatke o sestrama pomoćnicama od osnutka škole 1921. do 1931. godine. U tom razdoblju 165 sestara završilo je školu, ali ih samo 100 radi u struci i tek ih je 68 u državnoj službi (Dumenčić, 1942b). Od iste sestre u prilogu *Dopunski babički tečajevi za sestre pomoćnice* saznajemo da se prvi takav tečaj održao 1937. u Zemaljskom rodilištu u sklopu Primaljskog učilišta u trajanju od šest mjeseci, a drugi u istom trajanju 1941. (Dumenčić, 1942a). Tema rada sestara u institucijama zastupljena je već u prvom broju prvoga godišta prilogom sestre Anke Meleš *Rad sestre u Hrvatskom Crvenom Križu*. U ratnim okolnostima rad sestara u HKC-u obuhvaća rad u ambulancama za iseljenike, smještanje bolesnih u bolnice, kao i djece u dječje domove te vođenje tečajeva za dobrovoljne bolničare i bolničarke (Meleš, 1942a). U sljedećem broju slijedi opširan osvrt sestre Štefice Primorac *Rad savjetovališta za žene u razdoblju od 1929. do 1941. u Zagrebu*. U savjetovalištu su radile sestre sa završenim primaljskim tečajem, a prilog donosi vrijednu statistiku o pregledima trudnih žena o kojima je savjetovalište brinulo prije i nakon porođaja (Primorac, 1942). Branimir Haberle, pravnik, voditelj Statističkog odjela Središnjeg ureda za osiguranje radnika, u svom prilogu *Važnost rada sestara pomoćnica i njihov budući položaj u ustanovama društvenog osiguranja* ističe njihovu neizostavnu ulogu u ambulancama za liječenje sušice, kao i u ambulancama za dječje bolesti. Ističe trud sestara u savjetovanju i njezi trudnih radnica, roditelja i dojilja te velik angažman oko higijenske zaštite radnika. Kao trajan društveni problem ističe nedovoljan broj sestara pomoćnica (Haberle, 1942). Iz priloga Anice Kačević *Poviest Središta za društveno-zdravstveni rad sestara pomoćnica u Zagrebu* doznajemo pojedinosti oko osnutka i rada te institucije. Osnovana je 1930. pod nazivom Središnji ured za socijalno-medicinski rad sestara pomoćnica s ciljem obavljanja svih vrsta kućnih posjeta. Središte je zapimalo prijave od svih zdravstvenih ustanova u Zagrebu, slijedom kojih su sestre intervenirale na terenu. Njihov je rad bio osobito važan na području zaštite majki i djece (Kačević, 1943b). Prilog sestre Ivane Banić *Jedna desetogodišnjica* donosi sažetak rada Stanice za društvenu zaštitu matera i djece kod Rodilišta u Zagrebu. Tekst sadrži podatke o broju djece rođene u zavodima i odjelima za porođaje u Zagrebu, a koja su bila u skrbi Stanice od 1932. do 1942. godine. Saznajemo broj zakonite i nezakonite djece te u koje su ustanove smještane majke bez odgovarajućeg smještaja nakon porođaja (Banić, 1943b). Sestra Jelka Sesseglija u prilogu *Društveni rad na otolaryngološkoj klinici u Zagrebu* iznosi svoje iskustvo rada na ORL klinici, koje je započela na inicijativu prof. Ante Šercera, otorinolaringologa i kirurga. Prof. Šercer sastavio je program njezina rada u osam točaka, ali problem je što ga ona zbog nedostatka sredstava ne može provesti. Iako je takvim stanjem nezadovoljna, ne namjerava posustati u svome radu (Sesseglija, 1943). *Bolnički rad sestara pomoćnica* sestre Lidije Brama

donosi niz problema s kojima se susreću sestre u bolnicama. Tako navodi da je rad sestara u bolnicama neuređen na mnogim razinama te da one nemaju regulirano radno vrijeme. Premda su sestre pomoćnice školovane i za bolnički rad, njih se u bolnici često smatra nižim pomoćnim osobljem, što čine upravo liječnici. Službu sestara pomoćnica u bolnicama dodatno otežava činjenica da većinu radnog osoblja čine neškolovane osobe koje su završile tečajeve u trajanju od 4 – 6 tjedana (Brama, 1943). Sestra Anica Kačević piše prilog *Kućni posjeti*, ujedno odgovarajući na pitanje sestara koliko kućnih posjeta može jedna sestra dnevno obaviti. Napominje da je Središte sestara pomoćnica u Zagrebu jedina ustanova u državi u kojoj sestre rade isključivo na kućnim posjetima. Sestra Kačević zatim daje upute kako se ponašati pri dolasku u kućni posjet, što i kako reći uvjerljivo i blago te kako obavljati posjete. Autorica članka navodi da sestra dnevno može napraviti 6 do 12 učinkovitih kućnih posjeta (Kačević, 1942b). Članci *Naš rad u bosanskim logorima*, koji potpisuje Hedviga Uberina (1942), te *Naš rad u Mlatici* (1942) i *Put od Bosanske Gradiške do Prijedora* (1942), dva anonimna rada koja su vjerojatno napisale učenice Škole za sestre pomoćnice u Zagrebu, daju vrijedan uvid u organizaciju zdravstvenog i higijenskog zbrinjavanja pučanstva u sabirnim logorima u kojima su većinu činile žene i djeca. Vera Rubčić (1942) u radu *Ima nas premalo* opisuje stanje logora u Sisku u kojem su bila smještena djeca iz Bosne te iskustvo vlastite bolesti, jer su sestre pomoćnice nerijetko i same bile zaražene tijekom pružanja skrbi. U *službi hrvatskog crvenog križa* članak je Anke Meleš (1943b) u kojem se opisuje zbrinjavanje izbjeglica iz Čajniča i Foče, koji su transportirani u Goražde i među kojima je bilo 700 djece.

Rad sestara pomoćnica na selu tematika je koja obuhvaća sve priloge koji govore o takvim iskustvima, kao što se vidi iz sljedećeg citata: „...velika je praznina zbog malog broja sestara pomoćnica. Ta praznina se ponajviše osjeća baš na našim selima“ (Kačević, 1944). Sestra Katica Vujić-Potočnjak u prilogu *Rad sestara na selu* govori o svome šestogodišnjem iskustvu takva rada i ističe kako su sestre svjesne da su na selu izrazito potrebne. S druge strane seljaci nisu skloni promjenama i teško usvajaju zdrave navike uz krilaticu: „bolje da propadne selo nego običaji“, što je često obeshrabrujuće. U devet točaka ona donosi znanja i vještine koje sestra mora naučiti seljake (Vujić-Potočnjak, 1942). Sestra Anka Meleš u svom prilogu *Selo i sestra* piše o društveno-zdravstvenim ustanovama na selu te o ulozi sestara kao važnoga zdravstvenog prosvjetitelja na selu. Sestra pomoćnica u suradnji s liječnikom, učiteljem, agronomom i veterinarom unaprjeđuje selo na zdravstvenoj, ali i na gospodarskoj razini (Meleš, 1942b). Sestra Danica Jakas u prilogu *Moje prvo službeno putovanje* piše o svom odlasku u planine Bosne, područje Brnjice, u sela u kojima vla-

da teška društvena i gospodarska situacija, „kao u srednjem vijeku“, pomor djece je velik, a pismenih ljudi gotovo i nema⁶ (Jakas, 1942). Ista sestra u članku *Narodno liječenje u Bosni* progovara o problemu narodnog liječenja na selu i nadriliječnicima kojima narod bezuvjetno vjeruje (Jakas, 1944). Sestra Katica Vujić-Potočnjak u prilogu *Jedna večer na selu* piše o sklapanju braka koje je motivirano isključivo materijalnom dobiti, a djevojka ili momak vrijede onoliko koliko i posjed njihovih roditelja. Zaključuje da su takvi brakovi izvor nesreće (Vujić-Potočnjak, 1944).

Jedna od dominantnih tema koja se proteže u mnogim priložima jest zaštita žene (majke) i djeteta. Prisutna je i u rubrikama i priložima koji ne govore isključivo o tome, ali se naslućuje iz riječi i promišljanja autora. Prilog *O tečajevima Majka i dijete* sestre Danice Turković govori o tome da su se takvi tečajevi u trajanju od 8 do 10 dana od 1936. počeli održavati u predgrađu Zagreba na poticaj Središta sestara pomoćnica. Tečajevi su se sastojali od predavanja o njezi djece i higijeni žene, a održavale su ih sestre pomoćnice u suradnji s liječnicima (Turković, 1942). Opširan prilog sestre Agnete Dumenčić *Higijena žene* izlazio je u nastavcima u drugom godištu. Bile su to smjernice za održavanje predavanja iz ženske higijene unutar tečajeva *Majka i dijete*. Prilog obrađuje anatomiju, fiziologiju i patologiju ženskih reproduktivnih organa te higijenu žene kroz sve faze odrastanja, s naglaskom na razdoblje trudnoće i razdoblje nakon porođaja (Dumenčić, 1943). Dva priloga sestre Dorotee Ladišić, *Žena kroz vjekove* i *Žena današnjice*, prikaz su ponižavajuće uloge žene u prošlosti, za razliku od danas kada je žena napokon priznata i poštovana. Kritizira se izrabljivanje žena i djece u proizvodnji i radu u tvornicama, što posljedično izaziva uništavanje obitelji. Žena zaslužuje svoje dostojanstvo kao majka i ona koja svojom požrtvovnošću, brižnošću i ljubavi pridonosi zajednici (Ladišić, 1944c, 1944b). Sestra Štefanija Papailiopoulos (1942) piše opširan prilog *O prehrani djeteta*, koji se u dijelovima proteže cijelim prvim godištem. Sestra Ivana Banić u prilogu *Dječje oporavilište na Lokrumu* piše o ustanovi u kojoj borave djeca od 7. do 14. godine kako bi se oporavila od raznih bolesti. Lokrum opisuje „kao raj na zemlji“ (Banić, 1943a). Prilog sestre Amalije Nikšić *Rad sestre u dječjoj koloniji* osvrt je na postupak smještaja djece koje su pod državnom skrbi u kolonijama na selu. Riječ je o smještaju djece u seoske obitelji koje za to dobivaju novčanu pomoć od države, a sestra pomoćnica nadzire rast i razvoj te djece. U svom prilogu sestra Amalija Nikšić (1944) navodi uglavnom loše pri-

⁶ „Tako nije nikakvo čudo, da mati, koja je preko 10 puta rodila ima najviše troje djece... Unatoč svim nedaćama koje ih biju, svijet je dobroćudan i spreman na usluge, ali tek onda, kad stekne povjerenje“ (Jakas, 1942).

mjere zbrinjavanja djece, što ne znači da nema i ponekih pozitivnih primjera. Udomljenoj djeci život je često vrlo težak jer služe kao radna snaga i malokad su tretirana jednako kao biološka djeca te obitelji.

Prilozi koji tematiziraju bolesti i ozljede redovito se nalaze na početku svakog broja i njihovo autorstvo uglavnom potpisuju liječnici, osim jednoga koji je napisala sestra. Prilozi su izostali samo u prva dva i u zadnjem broju prvoga godišta. U prvom godištu prilozi su sljedeći: *Zdravstvena zaštita dojenčadi i male djece* dr. Luke Bezića (1942) te *Pružanje prve pomoći kod ozljede oka*, u nastavcima, dr. Zvonimira Pavišića (1942). U drugom godištu prilozi su: *Pregled razvoja hrvatske medicine, napose posljednjeg razdoblja* dr. Vladimira Bazale (1943), *Epidemiologija trahoma* i *Način zaraze kod trahoma* doc. dr. Zvonimira Pavišića (1943a, 1943b), *O uzročniku trahoma* prof. Andrije Španića (1943), *Što je najpotrebnije znati o trbušnom tifusu* sestre Danice Mihaljko (1943) te *Dječje zarazne bolesti* dr. Luke Bezića u nastavcima (1943). U trećem godištu slijede prilozi: *Iz endokrinologije* dr. Berislava Petreševića (1944), *Najčešće dječje zarazne bolesti* prim. dr. Ante Merđe (1944a), *Uzgoj dojenčadi u Hrvatskoj* doc. dr. Nade Kovačević (1944b), *Ratne zarazne bolesti* prim. dr. Ante Merđe (u nastavcima) (1944b), *O raširenosti sljepoće u svijetu* prof. dr. Zvonimira Pavišića (1944), *O duševnom i tjelesnom odgoju djeteta* dr. Nade Kovačević (1944a), *Od čega postajemo nervozni* dr. Franje Jelašića (1944), *Skrb za sakatu djecu* prof. dr. A. Manzonija (1944) i *Higijena žene* dr. Dokmanovića (1944). Može se pretpostaviti da su neki od priloga zapravo prijepisi dijelova iz objavljenih knjiga tih autora, ali to nije nigdje navedeno. Broj priloga unutar ove teme s vremenom se povećavao (tri u prvom godištu i jedanaest u trećem godištu) te je velik broj posvećen dječjim bolestima i skrbi za djecu.

Iskustva i doživljaje iz svoga rada donose sestre u priložima koji se sadržajno mogu svesti pod zajedničku temu – priče iz sestriinske prakse. Iskustva su najčešće vjerno i realno prikazana, no katkad su ispričana tako da čitatelj nije siguran je li to stvaran događaj ili nije. Sestre su ovdje pokazale svoju kreativnost i sklonost ka literarnoj interpretaciji. Tako su sestre Zdenka Ivanović i Olga Bočina svoja iskustva uobličile u poeziju. Pjesma *U noćnoj službi* Zdenke Ivanović govori o iskustvu noćnog dežurstva u kojem sestra bdije nad bolesnicima i pruža utjehu bolesnici koja postavlja pitanje „Sestro, zašto ja toliko trpim?“ I sama bez odgovora na to teško pitanje, pitanje ljudske patnje, sestra svojom prisutnošću, dodirima i toplim riječima tješi bolesnicu (Ivanović, 1944a). U drugoj pjesmi *U odori svjetlo-plavoj* ista autorica (Ivanović, 1944b) donosi tešku životnu situaciju bolesne majke s dvojicom sinova u čiji život ulazi sestra („...Jedna pojava blaga, u odori svjetlo-plavoj“), koja im

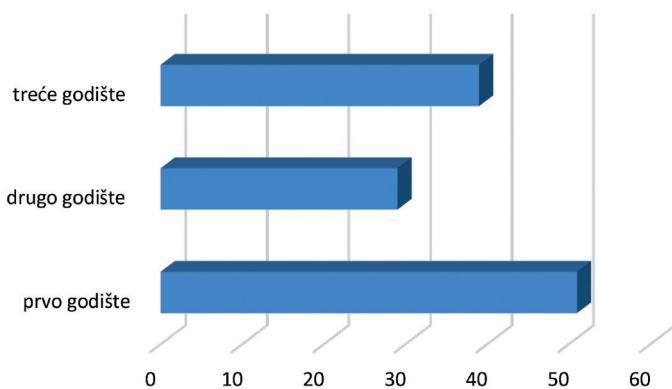
pomaže i rješava tu tešku situaciju. Pjesma *Dnevni doživljaj sestre u ambulanti* sestre Olge Bočine (1943) govori o atmosferi u čekaonici ambulante koja je isprepletana jaucima, uzdasima, razgovorom i smijehom te borbom među pacijentima za naklonost sestre. Tekst sestre Slavke Ostrović-Hrdine *Njena se savjest budi*, za koji ne znamo je li stvarna ili izmišljena priča, počinje u prvom licu riječima i mislima prostitutke koja želi promijeniti svoj život. Ideal je za nju život jedne sestre koja je podržava u želji za promjenom i žudnji za boljim životom. Ovdje je upotrijebljena stilska figura kontrasta između prostitutke (tama) i sestre (svjetlo), kako bi se što jasnije izrazila razlika između ta dva života (Ostrović-Hrdina, 1942). Prilog *Važnost zdravstvene pomoći i savjeta na selu* sestre Adele Gossain (1942) na realan način iznosi iskustvo nemarnog odnosa prema djeci s gotovo tragičnim ishodom. *Suza radosnica* sestre Štefice Primorac (1943) donosi priču mlade trudnice i udovice kojoj ona pomaže pronalazeći joj smještaj i dajući novčanu pomoć. Sestra Vjera Žabarović u tekstu *Prvi put u Bosni* pripovijeda o svom dolasku u Jajce, radu s bolesnicima i svojoj bolesti, pjegavcu, od koje je na kraju ozdravila. Tekst na lirski način opisuje bajkovitu prirodu Bosne, ljepotu rijeka Plive i Vrbasa te planinskih vrhunaca (Žabarović, 1943). Iz dnevnika jedne sestre tekst je sestre Nordice (potpisala se samo pseudonimom) koji započinje idiličnim opisom lepršanja pahuljica snijega dok sestra ide na noćnu službu. U miru noćnog dežurstva prisjeća se tog jutra u kojem su mladiću operirali mozak, nakon čega je preminuo. Premda već navikla na smrt, sestru preplavljuju emocije i ona zaplače. Tekst je pisan iskreno i emotivno (Nordica, 1942). *Josip*, sestre Nevene Šiler, i *U noći*, sestre Geme Lender, priče su o dječacima Josipu i Vladi kojima su intervencijom sestara spašeni životi. Prvom od napuštenosti od obitelji, a drugom od teške bolesti (Šiler, 1943; Lender, 1943). Tekstovi *U službi HCK-a* sestre Milene Petrot i *U današnje ratno vrijeme* sestre Ankice Janeš govore o ratnim uvjetima, uzbunama i bježanju u skloništa. Stradavaju ljudi u gradovima i selima, a djeca ostaju bez roditelja (Petrot, 1943; Janeš, 1943).

Pojedini brojevi prvog i drugog godišta na zadnjim stranicama donose savjete kućanicama sestara Štefanije Papailiopoulos i Anice Kačević te recepte za kuhanje. Savjeti se uglavnom odnose na pranje rublja, spremanje zimnice i održavanje kućanstva.

Analiza broja priloga i autorstva priloga prema pripadnosti profesiji i pripadnosti uredničkom odboru časopisa

U ovom dijelu analize *Sestrinskog vjesnika* priložima su smatrani tekstovi koji su objavljeni izvan rubrika „Sestre nam pišu“, „Iz društva“, „Iz uredniš-

tva“, „Promjene u službi kod sestara Glavnog ravnateljstva za zdravstvo“, „Što drugi pišu“, „Mi čitamo“ i „Zrnca“, jer su prilozi u tim rubrikama ili pisma sestara uredništvu ili služe informiranju čitatelja (od strane uredništva) ili je riječ o pretiscima iz drugih časopisa i knjiga. Analiza broja priloga pokazala je da je najviše priloga objavljeno u prvom godištu, ukupno 51, dok je u drugom godištu objavljeno 29, a u trećem 39 priloga (Grafikon 1.). To upućuje na određene poteškoće u sakupljanju priloga, na što se i sama glavna urednica Anica Kačević žalila u razgovoru sa sestrom Nevom Šiler (Šiler, 1944). Premda se iz broja u broj sestre potiče da šalju svoje priloge, to se ipak ne ostvaruje u zadovoljavajućoj mjeri.

Grafikon 1. Broj priloga po godištim

Što se tiče autorstva priloga prema pripadnosti profesiji, ovdje očekivano dominiraju sestre pomoćnice kao autorice, no zamjetan je rast liječničkih priloga od ukupno tri u prvom godištu do jedanaest u trećem godištu, kao i njihov udio u ukupnom broju članaka koji s vremenom raste (tablica 1.). Mnogi stručni članci u *Sestrinskom vjesniku* nadoknađivali su nedostatak sestrijskih udžbenika u razdoblju između dvaju ratova i služili kao dopuna znanja stečenih tijekom školovanja.

Tablica 1. Udio liječničkih priloga prema godištim

Godište	Udio liječničkih priloga u ukupnom broju priloga
Prvo	5.9 %
Drugo	27.5 %
Treće	28.2 %

Članovi uredništva svoj su redoviti doprinos davali kroz rubrike koje nisu obuhvaćene ovom analizom, kako je prije navedeno. Što se tiče ostalih priloga, najviše su bili aktivni u prvom godištu, dok se u ostalim godištima zastupljenost njihovih priloga smanjila (Tablica 2.).

Tablica 2. Broj priloga uredničkog odbora i ostalih sestara prema godištima

Godište	Urednički odbor – broj priloga	Ostale sestre – broj priloga
Prvo	11	35
Drugo	2	19
Treće	3	25

ZAKLJUČAK

U velikoj mjeri *Sestrinski vjesnik* konceptualno prati *Sestrinsku riječi*, što naravno ne začuđuje s obzirom na to da je njezin sljednik i mnoge sestre pomoćnice nastavljaju svoje aktivnosti iz prethodnog časopisa. *Sestrinski vjesnik* nastavlja i dalje donositi stručne priloge, ali jednako tako donosi i toplu riječ podrške i susreta među sestrama.

Sestrinski vjesnik imao je nekoliko funkcija: informativnu, edukativnu i promicanje profesionalne solidarnosti. Sestre su u svom časopisu mogle doznati o radu i aktivnostima Društva, novim zakonskim propisima, mogle su pratiti promjene u službi i doznati u kakvim uvjetima rade ostale sestre i s kojim se problemima susreću. Iako iz današnje perspektive ne djeluju prikladno, objave osobnih podataka o udaji, rođenju djeteta i preboljenim bolestima bile su uobičajene i u sestrinskim časopisima u svijetu.

Mnogi stručni članci nadoknađivali su nedostatak sestrinskih udžbenika u razdoblju između dvaju ratova i služili kao dopuna stečenih znanja tijekom školovanja. Određeni tekstovi objavljeni u nastavcima u dva ili tri broja mogli su poslužiti kao male skripte za određeno područje, kao na primjer tekstovi *Pregled razvoja hrvatske medicine, napose posljednjeg razdoblja, Epidemiologija trahoma, Način zaraze kod trahoma, Profilaksa trahoma u obitelji, O uzročniku trahoma i Higiena žene*.

Posebno su vrijedna osobna iskustva sestara iz prakse jer vrlo često sadrže preporuke u rješavanju određenih problema i prepreka u svakodnevnom radu. Prikazi rada na selu i terenski izvidi u gradu iznimno su vrijedni uvidi u

socijalne i zdravstvene prilike toga doba, kao i u izazove s kojima su se sestre susretale na terenu.

Članci koji se bave statusom profesije mogu se sadržajno podijeliti na one koji ističu obaveze prema društvu i profesionalnu suradnju te raspravljaju o profesionalnoj autonomiji i članke koji sagledavaju sestrički poziv u kontekstu narodnog prosvjetitelja i promotora socijalne medicine.

Tadašnje Društvo nije imalo etički kodeks medicinskih sestara i određeni prilozima služili su kao etičke smjernice u svakodnevnom radu s populacijom i suradnicima te isticali profesionalnu solidarnost. U tekstovima *Sestrinskog vjesnika* ne nalaze se sadržaji koji bi rasno, nacionalno i politički bili isključivi. Nekoliko tekstova koji opisuju sabirne logore nastale zbog djelovanja različitih vojski, prikaz su zdravstvenog i higijenskog zbrinjavanja pučanstva bez dodatnih komentara političke pozadine.

Iako su bile suočene s ratnim zbivanjima i svim tegobama koje je to vrijeme donijelo, sestre su održale aktivnost svoje profesionalne udruge te je *Sestrinski vjesnik* opravdao misao glavne urednice Anice Kačević: „ne mora naš Sestrinski vjestnik biti ‘zvijezda’ na literarnom nebu, ali neka barem bude ‘svjetiljka’ u našoj kući“ (Šiler, 1944).

ARHIVSKI IZVORI

1. Društvo diplomiranih sestara pomoćnica. *Zapisnik s Odborske sjednice Društva diplomiranih sestara pomoćnica održane 9.5.1941.* (HR-DAZG-755, sig 8-13). Državni arhiv u Zagrebu, Hrvatska.
2. Društvo diplomiranih sestara pomoćnica. *Zapisnik s Odborske sjednice Društva diplomiranih sestara pomoćnica održane 17.11.1941.* (HR-DAZG-755, sig 8-13). Državni arhiv u Zagrebu, Hrvatska.
3. Društvo diplomiranih sestara pomoćnica. *Zapisnik s Odborske sjednice Društva diplomiranih sestara pomoćnica održane 7.10.1943.* (HR-DAZG-755, sig 8-13). Državni arhiv u Zagrebu, Hrvatska.
4. Društvo diplomiranih sestara pomoćnica. *Zapisnik s Odborske sjednice Društva diplomiranih sestara pomoćnica održane 8.8.1944.* (HR-DAZG-755, sig 8-13). Državni arhiv u Zagrebu, Hrvatska.
5. Društvo diplomiranih sestara pomoćnica (1939). *Uniforme; Nastanak društva; Sr. Janović Lujza VIII* 39. (HR-DAZG-755, sig 14). Državni arhiv u Zagrebu, Hrvatska.

LITERATURA

1. Banić, I. (1943a). Dječje oporavilište na Lokrumu. *Sestrinski vjestnik*, 2(1-2), 10-11.
2. Banić, I. (1943b). Jedna desetogodišnjica. *Sestrinski vjestnik*, 2(7-8), 5-8.

3. Bazala, V. (1943). Pregled razvoja hrvatske medicine, napose posljednjeg razdoblja [u nastavcima]. *Sestrinski vjestnik*, 2(1-6).
4. Bezić, L. (1942). Zdravstvena zaštita dojenčadi i male djece. *Sestrinski vjestnik*, 1(5-6), 1-3.
5. Bezić, L. (1943). Dječje zarazne bolesti [u nastavcima]. *Sestrinski vjestnik*, 2(9-12).
6. Bočina, O. (1943). Dnevni doživljaj sestre u ambulanti. *Sestrinski vjestnik*, 2(3-4), 19.
7. Brama, L. (1943). Bolnički rad sestara pomoćnica. *Sestrinski vjestnik*, 2(11-12), 11-13.
8. Dokmanović, D. (1944). Higijena žene. *Sestrinski vjestnik*, 3(10-12), 5-6.
9. Dugac, Ž i Horvat, K. (2013.) Službeno praktično i elegantno o uniformama sestara pomoćnica medicinskih sestara od 1920-ih do 1940-ih godina u Hrvatskoj. *AMHA Acta medico-historica Adriatica*, 11(2), 251-274.
10. Dugac, Ž. (2015). *O sestrama, siromašnima i bolesnima: slike socijalne i zdravstvene povijesti međuratnog Zagreba*. Zagreb: Srednja Europa.
11. Dumenčić A. (1942a). Dopunski babički tečajevi za sestre pomoćnice. *Sestrinski vjestnik*, 1(5-6), 5-8.
12. Dumenčić A. (1942b). Porazni brojidbeni podaci u sestriinskom zvanju. *Sestrinski vjestnik*, 1(7-8), 14-15.
13. Dumenčić, A. (1943). Higijena žene [u nastavcima]. *Sestrinski vjestnik*, 2(1-4).
14. Franković, S., Abou Aldan, D. i Ostojčić, N. (2020). Početak profesionalnog udruživanja medicinskih sestara u Republici Hrvatskoj. *Sestrinski glasnik*, 25(1), 12-6.
15. Franković, S. (2021). Nursing Journal – 90 years of publishing tradition. *Sestrinski glasnik*, 26(3), 163-5.
16. Gazzari, M. i Vitez, A. (Ur.) (2021.) *U kontekstu jednog stoljeća*. Zagreb: Škola za medicinske sestre Mlinarska.
17. Gossain, A. (1942). Važnost zdravstvene pomoći i savjeta na selu. *Sestrinski vjestnik*, 1(11-12), 24-26.
18. Grković-Janović, S. (2015). *Sestrinska riječ: između sućuti i dužnosti*. Zagreb: Medicinska naklada.
19. Haberle, B. (1942). Važnost rada sestara pomoćnica i njihov budući položaj u ustanovama društvenog osiguranja. *Sestrinski vjestnik*, 1(7-8), 2-5.
20. Hofgräff, D. i Franković, S. (2017). Osnutak škole za sestre pomoćnice: učenice mlade, zdrave i neporočne. *Arhivski vjesnik*, 60(1), 165-184.
21. Ivanović, Z. (1944a). U noćnoj službi. *Sestrinski vjestnik*, 3(7-9), 19.
22. Ivanović, Z. (1944b). U odori svjetlo-plavoj. *Sestrinski vjestnik*, 3(7-9), 10.
23. Jakas, D. (1942). Moje prvo službeno putovanje. *Sestrinski vjestnik*, 1(11-12), 11-12.
24. Jakas, D. (1944). Narodno liječenje u Bosni. *Sestrinski vjestnik*, 3(1-2), 9-10.
25. Janeš, A. (1943). U današnje ratno vrijeme. *Sestrinski vjestnik*, 2(11-12), 5-6.
26. Jelašić, F. (1944). Od čega postajemo nervozni. *Sestrinski vjestnik*, 3(7-9), 9-12.
27. Kačečnik, A. (1942a). Iz temeljnih načela pri radu svake sestre. *Sestrinski vjestnik*, 1(11-12), 12-13.
28. Kačečnik, A. (1942b). Kućni posjeti. *Sestrinski vjestnik*, 1(7-8), 21-24.
29. Kačečnik, A. (1942c). Potreban rad i briga za sestriinstvo. *Sestrinski vjestnik*, 1(3-4), 13-19.
30. Kačečnik, A. (1943a). O našem nazivu sestara pomoćnica. *Sestrinski vjestnik*, 2(5-6), 6-9.

31. Kačević, A. (1943b). Poviest Središta za društvo-zdravstveni rad sestara pomoćnica u Zagrebu. *Sestrinski vjestnik*, 2(1-2), 8-10.
32. Kačević, A. (1944). Sestra pomoćnica kao društvo-radnik. *Sestrinski vjestnik*, 3(1-2), 14.
33. Karabegović M. (1942). Moje zvanje. *Sestrinski vjestnik*, 1(3-4), 24.
34. König, M (1943a). Mi čitamo. *Sestrinski vjestnik*, 3(9-10), 14.
35. König, M. (1943b). U školi ideala. *Sestrinski vjestnik*, 2(9-10), 4-6.
36. König, M. (1943c). Zvanje iz ideala. *Sestrinski vjestnik*, 2(7-8), 3-5.
37. König M. (1944a). Sestrinsko prijateljstvo. *Sestrinski vjestnik*, 3(5-6), 7-9.
38. König, M. (1944b). Zdravstvena učiteljica. *Sestrinski vjestnik*, 3(1-2), 4-6.
39. Kovačević, N. (1944a). O duševnom i tjelesnom odgoju djeteta. *Sestrinski vjestnik*, 3(7-9), 5-9.
40. Kovačević, N. (1944b). Uzgoj dojenčadi u Hrvatskoj. *Sestrinski vjestnik*, 3(3-4), 3-8.
41. Ladašić, D. (1944a). Tiha veličina. *Sestrinski vjestnik*, 3(7-9), 13.
42. Ladišić, D. (1944b). Žena današnjice. *Sestrinski vjestnik*, 3(5-6), 11-12.
43. Ladišić, D. (1944c). Žena kroz vjekove. *Sestrinski vjestnik*, 3(3-4), 8-10.
44. Lender, G. (1943). U noći. *Sestrinski vjestnik*, 2(9-10), 11.
45. Meleš, A. (1942a). Rad sestre u Hrvatskom Crvenom Križu“. *Sestrinski vjestnik*, 1(1-2), 11-13.
46. Meleš, A. (1942b). Selo i sestra. *Sestrinski vjestnik*, 1(11-12), 3-6.
47. Meleš, A. (1943a). O promjeni naziva „sestra pomoćnica“ *Sestrinski vjestnik*, 2(11-12), 13-15.
48. Meleš, A. (1943b). U službi Hrvatskog crvenog križa. *Sestrinski vjestnik*, 2(9-10), 9-10.
49. Meleš, A. (1944). Uloga sestre u suvremenom zdravstvenom životu naroda. *Sestrinski vjestnik*, 3(1-2), 7.
50. Manzoni, A. (1944). Skrb za sakatu djecu. *Sestrinski vjestnik*, 3(10-12), 3-5.
51. Merđe, A. (1944a). Najčešće dječje zarazne bolesti. *Sestrinski vjestnik*, 3(3-4), 1-2.
52. Merđe, A. (1944b). Ratne zarazne bolesti [u nastavcima]. *Sestrinski vjestnik*, 3(5-9).
53. Mihaljko, D. (1943). Što je najpotrebnije znati o trbušnom tifusu. *Sestrinski vjestnik*, 2(7-8), 12.
54. Nell, S. (1971). 50-godišnjica sestinstva u SRH. *Vjesnik društva medicinskih sestara i tehničara Hrvatske – Psihijatrijska*, 9(1), 142.
55. Nikšić, A. (1944). Rad sestre u dječjoj koloniji. *Sestrinski vjestnik*, 3(7-9), 15-7.
56. Nordica. (1942). Iz dnevnika jedne sestre. *Sestrinski vjestnik*, 1(3-4), 27-28.
57. Ostrović-Hrdina, S. (1942). Njena se savjest budi. *Sestrinski vjestnik*, 1(11-12), 23-24.
58. Papailiopoulos, Š. (1942). O prehrani djeteta [u nastavcima]. *Sestrinski vjestnik*, 1(3-10).
59. Pavišić, Z. (1942). Pružanje prve pomoći kod ozljede oka [u nastavcima]. *Sestrinski vjestnik*, 1(7-10).
60. Pavišić, Z. (1943a). Epidemiologija trahoma. *Sestrinski vjestnik*, 2(3-4), 8-11.
61. Pavišić, Z. (1943b). Način zaraze kod trahoma. *Sestrinski vjestnik*, 2(5-6), 3-6.
62. Pavišić, Z. (1944). O raširenosti sljepoće u svijetu. *Sestrinski vjestnik*, 3(5-6), 4-7.
63. Petrešević, B. (1944). Iz endokrinologije. *Sestrinski vjestnik*, 3(1-2), 1-3.
64. Petrot, M. (1943). U službi HCK-a. *Sestrinski vjestnik*, 2(9-10), 9-10.
65. Primorac, Š. (1942). Rad savjetovišta za žene. *Sestrinski vjestnik*, 1(3-4), 19-21.
66. Primorac, Š. (1943). Suza radosnica. *Sestrinski vjestnik*, 2(7-8), 8-9.

67. Rubičić, V. (1942). Ima nas premalo. *Sestrinski vjestnik*, 1(11-12), 7-8.
68. Sesseglija, J. (1943). Družtvovni rad na otolaryngološkoj klinici u Zagrebu. *Sestrinski vjestnik*, 2(11-12), 10-11.
69. Šiler, N. (1943). Josip. *Sestrinski vjestnik*, 2(9-10), 6-8.
70. Šiler, N. (1944). Razgovor s urednicom. *Sestrinski vjestnik*, 3(3-4), 13.
71. Španić, A. (1943). O uzročniku trahoma. *Sestrinski vjestnik*, 2(7-8), 1-3.
72. Švarc, Ž. (1942). Nekoliko riječi o sestriinskom zvanju i zaštiti djece. *Sestrinski vjestnik*, 1(1-2), 17-22.
73. Trgovec, D. i Franković, S. (2021). Jelka pl. Labaš Blaškovečka– prva predstojnica Škole za sestre pomoćnice u Zagrebu. *Sestrinski glasnik*, 26(3), 166-174.
74. Turković, D. (1942). O tečajevima Majka i dijete. *Sestrinski vjestnik*, 1(5-6), 8-10.
75. Uberina, H. (1942). Naš rad u bosanskim logorima. *Sestrinski vjestnik*, 1(9-10), 12-14.
76. Uredništvo. (1943). Posebni doplatak za sestre pomoćnice. *Sestrinski vjestnik*, 2(7-8), 18.
77. Vujić-Potočnjak, K. (1942). Rad sestre na selu. *Sestrinski vjestnik*, 1(5-6), 10-14.
78. Vujić-Potočnjak, K. (1944). Jedna večer na selu. *Sestrinski vjestnik*, 3(1-2), 13-14.
79. Weigand, M. (1942). Važnost vanjskog izgleda sestre. *Sestrinski vjestnik*, 1(7-8), 16.
80. Žabarović, V. (1943). Prvi put u Bosni. *Sestrinski vjestnik*, 2(7-8), 14-15.

SUMMARY

The founding of the School for Nursing in Zagreb in 1921 marked the beginning of the professionalization of nursing in Croatia. Nurses founded an association and started a professional newsletter. The Sestrinski vjesnik (Nursing Journal) was preceded by the Sestrinska riječ (Nursing Word). The journal articles were analyzed regarding the permanent and occasional sections to which they belonged or regarding the topics they covered. The regular columns were: Nurses write to us, From the Association and From the editorial board, Changes in the service of the nurses of the General Directorate of Health, We read, Grains, Home visits, and the occasional column was What others write. Other contributions are grouped according to the following topics: The position of nurses in the country, Nursing, Nursing as a promoter of social medicine and work in institutions, Nursing work in the countryside, Protection of women (mothers) and children, Diseases and injuries, and Stories from nursing practice. The authors of most of the articles were nurses, while in the thematic section, Diseases and injuries, the authors were doctors. The journal had several functions: informative, educational, and promotion of professional solidarity. Together with minutes of the Association of Graduate Nurses from 1940 to 1945, it makes exceptionally valuable material for analysis of the nursing work of that time.

Keywords: *Nursing Journal, Graduate Nurses Association NDH, history of nursing, nurses*